

Fotografie w zbiorach cyfrowych – problemy z opracowaniem formalnym i rzeczowym na przykładzie Biblioteki Cyfrowej Politechniki Warszawskiej

Maria Miller, Małgorzata Wornbard

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej

Streszczenie

W dobie digitalizacji i rosnącego znaczenia fotografii jako dokumentów cennych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego szczególnej wagi nabiera ujednoczenie standardów opisu tego typu dokumentów, gromadzonych przez biblioteki, archiwa i muzea i udostępnianych w bibliotekach cyfrowych. Na podstawie doświadczeń z kolekcją fotografii w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej autorki omawiają problemy związane z opracowaniem formalnym i rzeczowym, wynikające ze specyfiki dokumentów ikonograficznych (brak danych tekstowych do stworzenia opisu oraz braku polskich norm i przepisów). Artykuł zwraca uwagę na nowe wyzwania jakie stoją przed twórcami bibliotek cyfrowych - otwarcie na nowe technologie i idee, zmieniające w istotny sposób dotychczasowe metody pracy i przyzwyczajenia.

Słowa kluczowe

dokumenty ikonograficzne, dokumenty elektroniczne, archiwalia, fotografie, fotografia dokumentalna, zbiory specjalne, metadane, katalogowanie, katalogi komputerowe, opracowanie rzeczowe, analiza rzeczowa dokumentów, opis bibliograficzny, formaty, struktury danych, digitalizacja, biblioteki cyfrowe, Internet, sieć semantyczna, słowa kluczowe

Photographs in Digital Collections. Problems Encountered When Working on Their Formal and Material Description as Exemplified by Warsaw University of Technology Digital Library

Summary

In the era of digitalization and increased significance of photography as valuable documents from the point of view of cultural heritage, it becomes of special importance to unify the standards concerning the descriptions of such documents, which have been collected by libraries, archives as well as museums, and made available in digital libraries. On the basis of their experience gained while working on the photographic collection in the Digital Library at Warsaw's Technical University, the authors discuss the problems connected with compiling and describing the collected material. This is due to the nature of iconographic documents (a lack of textual data to create a description as well as a lack of Polish norms and regulations). The article draws attention to new challenges that creators of digital libraries face, the opening up towards new technologies and ideas that have a significant influence on our habits and the way we work.

Keywords

Archival material, bibliographic description, cataloguing, cultural heritage, digital libraries, digitalization, documentary photography, documents analysis, electronic documents, formats, iconography, Internet, keywords, metadata, national heritage, photographs, preservation of library collections, Semantic Web, special collections, standards, subject cataloguing

Fotografie a dziedzictwo kulturowe

Materiały ikonograficzne, a w szczególności fotografie, nie zawsze uważane za cenne z punktu widzenia dziedzictwa narodowego, stanowią ważny sposób dokumentowania wydarzeń historycznych. Fotografie, przedstawiając obraz jakiegoś miejsca, codziennego życia ludzi, momentu w dziejach, pozwalają nie tylko poznać lepiej przeszłość, ale też śledzić zmiany w otoczeniu i świecie. Dają możliwość indywidualnej interpretacji i spojrzenia na historię z różnych punktów widzenia. Zawartość kolekcji fotograficznych bywa bardzo różna, ilustruje takie tematy,

jak: wydarzenia, architekturę, środki transportu, modę, związki społeczne i rodzinne, zawody, handel, obiekty kulturalne, szeroko rozumiany sposób życia danej epoki.

Jeszcze do niedawna zbiory fotograficzne były często lekceważone. Fotografie katalogowano zbiorczo, bardziej jako kolekcje, czasem w ogóle nie opisywano, lub opis wyglądał w stylu: „pudełko zawierające fotografie ukazujące...” (Klijn, 2005). W archiwach przechowywano je razem z dokumentami papierowymi, a jeszcze w latach 80. XX w. twierdzono czasem, że w ogóle nie są archiwizacjami. Zmiana w ocenie fotografii nastąpiła wtedy, kiedy fotografia stała się popularną dziedziną sztuki. Fotografie uznawane są obecnie za cenne dokumenty, warte badań, odpowiedniego przechowywania i opracowywania. Istotną rolę odgrywa tu idea dziedzictwa kulturowego spopularyzowana przez Komisję Europejską i Radę Europy, a także rozwój technologii informatycznych. We wnioskach w dokumencie „i2010: biblioteki cyfrowe” napisano: *Technologie informatyczne stwarzają możliwość ponownego „odkrycia” kulturowego i naukowego dziedzictwa Europy oraz udostępnienia go dla różnorodnych obecnych i przyszłych zastosowań. Zadanie to wymaga wspólnego wysiłku na poziomie Państw Członkowskich – których staraniom w zakresie digitalizacji i konserwacji cyfrowej brakuje na razie spójności - oraz na poziomie Wspólnoty. Skuteczna odpowiedź na powstałe wyzwania może przyspieszyć proces digitalizacji, ułatwić dostęp do informacji i zapewnić długookresową konserwację zasobów cyfrowych* (Komunikat, 2005).

Pojęcie dziedzictwa narodowego czy kulturowego stale ewoluuje. Dokumenty ikonograficzne, czasem z kolekcji prywatnych, niszowych, mogą okazać się bardzo istotnym świadectwem dziedzictwa kulturowego, na poziomie lokalnym czy regionalnym i ważnym źródłem wykorzystywanym w badaniach naukowych.

Instytucje pamięci narodowej (archiwa, biblioteki, muzea) zmieniły swoje podejście do fotografii – czy, szerzej, do zbiorów wizualnych - umożliwiając szerszy dostęp do nich, poprzez tworzenie cyfrowych kolekcji umieszczanych na swoich stronach internetowych.

Modele opisu fotografii

Wśród europejskich inicjatyw na rzecz wspierania działań zmierzających do umożliwienia szerokiego dostępu do zbiorów europejskich archiwów i bibliotek powstała w 1994 r., jako stowarzyszenie prywatne Europejska Komisja ds. Ochrony i Dostępu – ECPA (European Commission on Preservation and Access).

W latach 2004-2008 realizowany był projekt TAPE dotyczący archiwów audiowizualnych w Europie, finansowany z programu Kultura 2000. W latach poprzednich ECPA realizowała projekt SEPIA (Safeguarding European Photographic Image for Access), dotyczący kolekcji fotograficznych. Projekt ten umożliwił rozpoznanie wielu „niszowych” kolekcji fotograficznych przechowywanych w instytucjach dziedzictwa kulturowego.

Zadaniem programu SEPIA była realizacja działań związanych z konserwacją oraz digitalizacją zbiorów fotografii historycznych jak również zdefiniowanie roli nowych technologii w zarządzaniu tymi zbiorami. Szczegółowe informacje na temat programu można znaleźć na stronie <http://www.knaw.nl/ecpa/sepia>.

W ramach programu SEPIA działała Grupa Robocza ds. Modelu Opisu, która opracowała model opisu fotografii SEPIADES. W skład grupy wchodziło 5 partnerów (Muzeum Miejskie w Sztokholmie, Norweski Urząd ds. Archiwów, Bibliotek i Muzeów, Biblioteka Narodowa Hiszpanii, Fińskie Muzeum Fotografii, Europejska Komisja ds. Ochrony i Dostępu). SEPIADES jest to model wielopoziomowy, przypominający ISAD(G) (ISAD, 1999), w którym przechodzi się od kolekcji, poprzez grupy do jednostki. Zdecydowano się na takie rozwiązanie, wychodząc z założenia, że w przypadku fotografii odrębny opis każdej jednostki jest prawie niemożliwy i nie zawsze konieczny (De Lusenet, 2005).

SEPIADES poza 21 elementami podstawowymi zawiera ponad 400 sugerowanych elementów danych dla opisywania fotografii, odnośniki do stosownych źródeł literatury w sieci i poza nią. W

końcowym raporcie Grupy Roboczej pracującej nad modelem SEPIADES, wymieniając zasadnicze właściwości modelu, zalecano wykorzystanie standardu Dublin Core. Uznano ten standard za szczególnie przydatny do wymiany metadanych między różnymi instytucjami. Model SEPIADES oparty jest na formacie XML, w którym zapisywane są wszystkie rekordy, co umożliwia przeglądanie w dowolnym edytorze i pozwala na eksport rekordów do plików XML Dublin Core. Model wykorzystuje protokół OAI-PMH, zgodnie z ideą Open Access, umożliwiającą instytucjom wzajemny dostęp do swoich zbiorów. Zapewnia też narzędzie umożliwiające pełnotekstowe przeszukiwanie.

Głównym zadaniem SEPIADES-u, podobnie jak innych standardów katalogowania zdjęć jest uzyskanie profesjonalnego, kompletnego opisu fotografii.

Dobry opis fotografii sprawia, że jest ona możliwa do wyszukania, widoczna dla naukowca, bibliotekarza, archiwisty czy przypadkowego użytkownika. Opis zawiera nie tylko informacje o autorze i zawartości fotografii, ale też informacje o fotografowanym obiekcie, o sposobie pozyskania fotografii, jej cechach fizycznych i stanie, prawach do niej, ograniczeniu dostępu itp. Dopiero wraz z opisem, zawierającym dodatkowe informacje, nadającym znaczenie, które nie posiada sam obraz, fotografia staje się obiektem do wyszukiwania i interpretowania.

Jakość opisu znacznie wzrasta, jeśli przestrzegane są pewne normy. Wykorzystywane są różne standardy do katalogowania fotografii, często wcale dla niej nieprzeznaczone, np. ISAD(G), ISBD, AACR (Anglo-American, 2006), a nawet systemy opracowane wyłącznie dla własnych potrzeb i nie oparte na żadnym standardzie. W kilku krajach europejskich wypracowano rozwiązania, które zmierzają do synchronizacji katalogowania fotografii. W Norwegii, w muzeach i placówkach kulturalno-historycznych wprowadzono system „Feltkatalogen”. Instytucje holenderskie stosują do opisu fotografii system FOTIOS opracowany przez Holenderskie Towarzystwo Fotograficzne, a szwedzkie instytucje pamięci system „Dataelementkatalogen”.

W Polsce najbogatsze zbiory fotografii posiada Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie, od lutego 2008 r. przemianowane na Narodowe Archiwum Cyfrowe (www.nac.gov.pl), realizujące projekt ZoSIA (Zintegrowany system informacji archiwalnej), bazujący na otwartych standardach - ISAD(G), EAD (Encoded, b.d.). W NAC opracowywana jest polska wersja Międzynarodowego standardu zapisu informacji o zasobie archiwalnym – EAD_PL. NAC udostępnia aktualnie ok. 80 tysięcy fotografii on-line. Są to przede wszystkim zdjęcia z okresu II Rzeczypospolitej oraz fotografie Sekcji Polskiej Radia Wolna Europa.

Dane podawane w opisie to:

sygnatura fotografii (odzwierciedlająca nazwę zespołu archiwalnego), miejsce i opis zdarzenia utrwalonego na zdjęciu, datę wykonania, nazwiska osób widocznych na zdjęciu (w przypadku zdjęć grupowych – nazwiska osób pierwszoplanowych) oraz nazwisko fotografa, nazwy geograficzne oraz i techniczne dotyczące oryginału (negatyw, pozytyw, rozmiary, kolor, etc.).

Planowane jest rozszerzenie opisu fotografii o dodatkowe dane dotyczące osób (zawód, funkcja, stanowisko, tytuł naukowy, stopień wojskowy, pseudonim, etc.), słowa kluczowe, status obrazu (oryginał, reprodukcja), informacje o prawach autorskich, uwagi (np. dotyczące stanu technicznego oryginału) (Pątek, 2006).

Środowisko bibliotekarskie wykorzystuje przede wszystkim standard MARC, a archiwa standard ISAD, który właściwie stosuje się do opisu zbioru archiwalnego (dopasowanego do teczki zawierającej akta). Do opisu samej fotografii archiwa używają standard EAD, wspierany przez Bibliotekę Kongresu USA. Istnieje jeszcze inna, prosta możliwość ustandaryzowanego opisu zdjęcia, niezwiązana z koniecznością implementacji jakiegoś systemu czy pakietu. Jest to rozwiązanie powstałe w związku z rozwojem fotografii cyfrowej na pocz. XXI w. i masowym ich wykorzystaniem przez agencje prasowe. Istniejące już standardy nie były dość wygodne do szybkiego opisanie zdjęć. MARC był zbyt skomplikowany i związany z fizycznym nośnikiem, ISAD wymagał wskazania do jakiego zbioru należy fotografia. W 2001 r. dodana została w oprogramowaniu Adobe Acrobat i Adobe Photoshop (również w innych programach do obróbki grafiki) możliwość zapisania metadanych bezpośrednio w plikach w standardzie XMP. Opis zawartości pliku zgodny z XMP można zakodować w pliku PDF, a także w formatach graficznych

typu JPEG, GIF czy TIFF. Opis może być dokonany w dowolnym standardzie, również Dublin Core czy MARC. Tego rodzaju rozwiązanie nie jest jednak właściwe dla bibliotek czy archiwów, gdyż powiązanie opisu bezpośrednio z samym plikiem graficznym pozwala uzyskać informacje o zawartości pliku użytkownikowi, ale ograniczenie opisu tylko do opisu „wewnętrznego” przy utracie takiego pliku powoduje, że równocześnie traci się informację o tym co zostało utracone. Powstanie ujednoczonego standardu do opisu fotografii dla wszystkich instytucji pamięci nie jest sprawą prostą i trudno stwierdzić jednoznacznie czy byłoby to właściwe rozwiązanie. „Zespół do spraw digitalizacji” powołany przez Ministra Kultury w 2006 r. wstępnie wskazywał na „branżowe” rozwiązanie: MARC dla bibliotek i EAD (zakodowany ISAD) dla archiwów oraz Dublin Core, jako standard dopuszczalny do uporządkowania informacji dla opracowania zbiorów powstałych w wyniku digitalizacji.

Korzystanie z tej samej normy nie oznacza wcale, że opisy opracowywane przez różne instytucje, będą takie same, co wynika z różnic w interpretacji reguł. Kluczową sprawą pozostaje konsekwentne przestrzeganie przyjętych zasad. Podejście do katalogowania fotografii uzależnione jest często od roli jaką pełni instytucja posiadająca zbiory i od wymagań użytkowników zbiorów, a może nawet bardziej od tego jak instytucja postrzega odbiorców swoich zbiorów.

Fotografie są dokumentami szczególnie trudnymi do opisania ze względu na częste problemy z uzyskaniem informacji kontekstowej. W wielu przypadkach potrzebny jest ekspert, który oceni techniczne aspekty fotografii, a także odpowiednio wykształcony katalogujący, posiadający wiedzę pozwalającą na interpretację obrazu.

Do wszystkich fotografii, i w ogóle źródeł ikonograficznych należy podchodzić indywidualnie, dociekliwie je analizować i opracować w sposób, który umożliwi odbiorcy uzyskanie jak najpełniejszej informacji.

Opis tego samego obiektu może być bardzo różny w zależności od tego na jakim aspekcie fotografii skupi się kataloger.

Problemy nasuwają się, niezależnie od przyjętego standardu, czy to będzie Dublin Core czy EAD, przy interpretacji podstawowych atrybutów typu ‘data’ czy ‘twórca’.

Kłopoty z interpretacją pól dobrze obrazuje przykład podany w prezentacji Edwina Klijna (ECPA) (Klijn, 2003) przedstawionej na seminarium poświęconym projektowi SEPIA. Obiektem opisu jest fotografia słynnego obrazu Johannesesa Vermeera’a „Mleczarka” („Nalewająca mleko”).

SEPIA

Safeguarding European Photographic Images for Access

Date?

- Date visual image: 1658
- Date physical image: date of exposure: 1980
- Date physical image: publishing date: 1981

Creator?

- Vermeer, J., person, painter
- Jones, M., person, photographer
- Smith, R., person, scan operator

About SEPIADES--> A long and winding road...

II. 1 Slajd z prezentacji Edwina Klijna

Co jest datą utworzenia obiektu: 1658 – rok powstania obrazu, 1980 – wykonanie zdjęcia obrazu (odbitki), czy 1981 – publikacja fotografii?

Kto jest twórcą/autorem: malarz obrazu, fotograf który wykonał zdjęcie obrazu czy może operator skanera, który zdigitalizował fotografię obiektu?

Kolekcja fotografii w Bibliotece Głównej PW i problemy z ich opracowaniem na potrzeby Biblioteki Cyfrowej PW

Na podobne problemy, charakterystyczne dla opracowywania fotografii w bibliotekach cyfrowych. natrafiamy też w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej (BCPW), opartej na oprogramowaniu dLibra (stworzonym i rozwijanym przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe).

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej postanowiła udostępnić swoje zbiory fotograficzne szerszej rzeszy użytkowników, w związku z czym w 2008 roku przystąpiła do digitalizacji zbiorów ikonograficznych.

Nasz zbiór, składa się m.in. z materiałów fotograficznych, obejmujących ok. 40.000 pozytywów (od końca XIX w. po rok 1976) – głównie czarno-białych oraz ok. 18.000 diapozytywów powstałych od końca lat 50. do 1976 r. (w tym znaczną część barwnych). Nie zachowały się żadne inwentarze ani katalogi fotografii, w przypadku diapozytywów zachowały się katalogi kartkowe - alfabetyczny oraz rzeczowy.

Digitalizacja zbiorów fotograficznych w Bibliotece Głównej PW ma dwa cele: zabezpieczenie archiwalne zbiorów fotograficznych i bezpieczne udostępnianie dokumentów.

Zbiory fotograficzne znajdujące się w BGPW, do tej pory mało wykorzystane, postanowiono zaprezentować potencjalnym użytkownikom, decydując, że te fotografie, które mają uregulowany status prawny, będą opublikowane w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej (<http://bcpw.bg.pw.edu.pl>). Pozostałe będą zeskanowane i udostępniane lokalnie, w pracowni Narodowego Zasobu Bibliotecznego.

Dobór parametrów skanowania (rozdzielczość, format pliku) zależy od przeznaczenia dokumentu cyfrowego. Fotografie do zasobu archiwalnego digitalizowane są z rozdzielczością 600 dpi w nieskompresowanym formacie pliku TIFF. Zdjęcia przeznaczone do udostępniania w bibliotece cyfrowej konwertowane są do formatu JPEG o rozdzielczości 300 dpi, co daje pliki o znacznie mniejszej wielkości a wystarczającej jakości obrazu. Zdjęcia do archiwum nie są poddawane żadnej obróbce, natomiast do fotografii prezentowanych w bibliotece cyfrowej stosowany jest czasem drobny retusz w postaci wyostrzenia, czy wyrównania tonów i poziomów.

Skanowanie zdjęć wykonywane było w skali szarości o głębi 256 (8bit/px). Do zdjęć niezbyt wyraźnych w nielicznych przypadkach stosowana była maska wyostrzająca, nieprzekraczająca 100%, (promień wyostrzania nieprzekraczający 1,3 pikseli), w kilku przypadkach zdjęcia były rozjaśniane.

Do opisu dodawane są miniatury zdjęcia, stanowiące ok. 10% wielkości podstawowego obrazka. Na zdjęciach dodajemy znak wodny, a w zasadzie nadruk, w prawym dolnym rogu, o treści „Copyright © rok, BCPW”, na tyle mały, żeby nie przeszkadzał odbiorcy. Nie jest to oczywiście wystarczające zabezpieczenie fotografii przed użyciem przez osoby, które zamierzają je dalej wykorzystać, a tylko małe utrudnienie, mogące zniechęcić poszukiwaczy zdjęć pasujących im do własnych serwisów internetowych.

Kolekcja „Ikonografia”, prezentująca fotografie, grafiki, pocztówki, mapy ze zbiorów Biblioteki Głównej PW, została założona w lipcu 2008 r.

Jako pierwsze dokumenty ikonograficzne wprowadzono fotografie eksponatów muzealnych, które były prezentowane na wystawie „Nie tylko książka techniczna” zorganizowanej przez BGPW oraz Muzeum PW w 2008 roku. Próby opisanie obiektów metadanymi, z powodu braku normy i przepisów, były intuicyjne i opierały się na doświadczeniach wyniesionych z katalogowania innych typów dokumentów.

Wszystkie eksponaty stanowiące własność Muzeum PW są skatalogowane w sposób

tradycyjny. Opisanie takiego dokumentu (zdjęcia obiektu muzealnego) w bibliotece cyfrowej było więc łatwiejsze niż fotografii jako takiej. Jeżeli obiekt był eksponowany na innych wystawach, posiadał już nazwę używaną i potwierdzoną w wielu katalogach powystawowych. Wśród obiektów znalazły się medale, dokumenty piśmiennicze w postaci indeksów, adresów gratulacyjnych, wykazu pensji pracowników Instytutu Politechnicznego jak i np. zdjęcie munduru studenta z 1896-1915. Niektóre eksponaty (oryginał był drukiem) zostały najpierw skatalogowane w katalogu NUKAT w formacie MARC 21. Do stworzenia opisu bibliograficznego wykorzystano przepisy właściwe dla różnych typów dokumentów, a więc dla druku i dla dokumentu elektronicznego (Lenartowicz, red., 2003; Sanetra, 2003).

Kilka przykładów opisów eksponatów muzealnych w BC PW:

Przykład 1:

Tytuł (Title) - Indeks studenta Politechniki Warszawskiej Jana Strzeszewskiego przyjętego na Wydziału Architektury

Twórca (Creator) – Politechnika Warszawska. Wydział Architektury

Temat i słowa kluczowe (Subject)¹ – eksponat muzealny ; historia Politechniki Warszawskiej ; indeksy studentów ; Politechnika Warszawska

Opis (Description) - pochodzenie tytułu: Tytuł sfingowany oraz informacja: zawiera 2 strony indeksu

Wydawca (Publisher) – Warszawa : Politechnika Warszawska

Data (Date) – 1917

W elemencie **Powiązania (Relation)** umieściliśmy informacje o podkolekcji, która wiąże ze sobą eksponaty z wystawy: Obiekt z Muzeum PW

Pole **Źródło (Source)** – zawiera link do pierwotnego źródła, z którego pochodzi opisywany w bibliotece cyfrowej dokument, czyli do opisu bibliograficznego w katalogu lokalnym ALEPH BGPW. Jest to wierna kopia rekordu z katalogu NUKAT. W tym polu umieszczono również informację o miejscu przechowywania oryginału: Oryginał w Muzeum PW

Prawa własności (Rights) – pole zawiera informację o prawach własności do oryginału. Czasami prawa własności oprócz BGPW posiada również spadkobierca lub inna instytucja. Prawa własności do źródła tego obiektu posiada Muzeum PW

<http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=574&from=&dirids=1>

Przykład 2:

Tytuł (Title) - Fotografia daru dla cara Mikołaja II za wyrażenie zgody na budowę Instytutu Politechnicznego

Temat i słowa kluczowe (Subject) – eksponat muzealny ; historia Politechniki Warszawskiej ; Politechnika Warszawska ; historia szkolnictwa polskiego

Data (Date) – XIX w.

Opis (Description) – zawiera informacje o zawartości fotografii oraz dane historyczne: Fotografia paterki wykonanej w srebrze przez pracownię artystyczną „Bracia Łopieńscy”. Fotografia pochodzi z XIX wieku, jest darem Pani Józefiny Łopieńskiej (1996 r.) dla Muzeum PW

Typ źródła (Type) – fotografia

Pole Źródło (Source) – w przypadku obiektu, który nie ma jeszcze opisu w katalogu lokalnym oraz w katalogu NUKAT, wpisano informację o miejscu przechowywania dokumentu: Oryginał w Muzeum PW

Pole Powiązania (Relation) – Obiekty z Muzeum PW

Prawa własności (Rights) – Muzeum PW

<http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=562&from=&dirids=1>

Każdy eksponat muzealny otrzymał wspólne słowa kluczowe: eksponat muzealny, historia

¹ Nazewnictwo atrybutów w bibliotekach cyfrowych opartych na oprogramowaniu dLibra różni się nieco od definicji elementów DC przyjętych w Zestawie Elementów Metadanych Dublin Core, np.: Autor – Twórca ; Temat i słowa kluczowe – Opis rzeczowy. Niektóre biblioteki dLibry stosują własne nazewnictwo np. Opracowanie Rzeczowe.

Politechniki Warszawskiej, uzupełnione o słowa charakteryzujące obiekty jak.: historia szkolnictwa polskiego, indeksy studentów.

Większość naszych obiektów z wystaw nie posiada jeszcze opisu w katalogu NUKAT, gdyż czekamy na możliwość umieszczenia ich w Katalogu Centralnym, po opublikowaniu instrukcji MARC 21 dla dokumentu ikonograficznego opracowanej przez Krystynę Sanetrę.

Aktualnie większość kolekcji to zdigitalizowane i skatalogowane zdjęcia warszawskiego artysty-fotografa Henryka Poddębskiego, wybitnego dokumentalisty I połowy XX w., ujęte w serii *Fotografia polska przed 1939 r.* oraz zdjęcia Czesława Olszewskiego, warszawskiego fotografa modernistycznej architektury, a także dokumentalistów powojennej generacji m.in. Edwarda Falkowskiego, Leonarda Jarzembkiego czy Leonarda Sempolińskiego. Przedwojenni fotografowie dokumentaliści, uczestniczący w planowanych akcjach inwentaryzacyjnych, m.in. podjętych przez Towarzystwo Opieki Nad Zabytkami Przeszłości uwieczniali zabytki i inne obiekty, ważne z punktu widzenia historii miasta. Głównym tematem było miasto i jego architektura ze szczególnym uwzględnieniem miejsc i budynków, które ulegały przemianom, niszczeniu, czy przebudowie. Istotą fotografii dokumentalnej stanowiła świadomość nieodwracalnych zmian i problem poznania i zapisania zjawiska. Zdjęcia, zawierające dużą liczbę szczegółów, miały służyć konserwatorom i historykom jako źródło informacji. Fotografowie powojenni, związani z Warszawą, kierowali się podobnymi motywami, poczuciem konieczności utrwalenia radykalnej zmiany w kształcie miasta. Zdjęcia te, utrwalając obraz zmieniających się czy przestających istnieć obiektów i miejsc, zyskały szczególne znaczenie w kontekście zachowania pamięci i tożsamości historycznej. Prezentując je użytkownikom, należy szczególną wagę przyłożyć do wydobycia i opisanie wszystkich szczegółów, przez nie utrwalonych.

Przy okazji opracowania zdjęć Poddębskiego trzeba było pokonać trudności typowe dla tego typu dokumentu, występujące nie tylko w przypadku bibliotek cyfrowych, ale również w bibliotekach tradycyjnych.

Mimo braku, w dalszym ciągu, opublikowanej polskiej normy, staraliśmy się o zachowanie profesjonalizmu opisów, opierając się na przepisach wydanych przez Bibliotekę Narodową oraz instrukcji udostępnionej nam przez Centrum NUKAT (Pietrzak, oprac., 2008; Sanetra, b.d.).

Problemy z opracowaniem formalnym dokumentów ikonograficznych zaczynają się już na etapie ich definicji. Wg przepisów BN dokument ikonograficzny to „dwuwymiarowy, nieruchomy, nieprzeznaczony do projekcji obraz utrwalony dowolną techniką na przenośnym podłożu”. Definicja ta powstała w oparciu o francuską normę oraz zasady opublikowane przez Libray of Congress (FD Z 44-077, 1977; Betz, 1982) W świetle tej definicji zaczynamy mieć wątpliwość co do zawartości naszej nowej kolekcji, ponieważ cyfrowa wersja dokumentu ikonograficznego to obraz przeznaczony do projekcji. Ponadto wśród wielu rodzajów dokumentów ikonograficznych wymienia się m. in.: grafiki, rysunki, dzieła malarskie, fotografie (pozytywy, negatywy), matryce graficzne, plakaty, zaproszenia, kartki pocztowe, medale. W typach dokumentów ikonograficznych na próżno by jednak szukać diapozytywów, z których opracowaniem musimy sobie poradzić, mając ich 18 tys.

Zdecydowanie definicja dokumentu ikonograficznego, bardzo zawężona w obecnym kształcie, wymaga szerszego spojrzenia na ten typ materiału bibliotecznego. Bardziej adekwatna wydaje się być definicja określająca dokument ikonograficzny jako dokument graficzny, którego treść jest przedstawiona w postaci obrazu. Obecna definicja dzieli dokument ikonograficzny na projekcyjny i oglądowy (nieprojekcyjny). W dobie szeroko pojętej cyfryzacji zbiorów bibliecznych taki podział wydaje się być sztuczny. Uszczegółowienie definicji prawdopodobnie wynika z formatu MARC21, który każe w odmienny sposób traktować dokumenty projekcyjne.

Nie zmienia to faktu, że dokument ikonograficzny po zeskanowaniu to „przeznaczony do projekcji obraz”, który z powodu digitalizacji nie przestał być dokumentem ikonograficznym. Wrzucenie go do wspólnego koszyka wyłącznie z dokumentami elektronicznymi jest nieporozumieniem.

Dokument ikonograficzny ze względu na swoje specyficzne cechy czyli prezentację rzeczywistości

w postaci obrazu, bez względu na formę jaką przyjmie pozostaje nadal dokumentem ikonograficznym.

Opracowanie formalne i rzeczowe takiego dokumentu jest bardzo trudne. Katalogowanie poprzedza żmudny proces gromadzenia informacji niezbędnych do stworzenia opisu bibliograficznego. Na fotografiach na ogół nie ma tekstu. Bibliotekarz musi przetworzyć informacje wizualne na poszczególne strefy opisu bibliograficznego. Podstawę do stworzenia rekordu stanowią dane wydobyte z dokumentu, zinterpretowane przez katalogującego i uzupełnione o informacje spoza podstawowego źródła, którym zawsze jest katalogowany dokument.

Dublin Core a Marc

Opisy fotografii w BCPW sporządzane są w formacie DublinCore, stosowanym do opisania dokumentów elektronicznych. Opisy przeznaczone do Centralnego Katalogu NUKAT opierają się na formacie MARC21.

Dublin Core, format do opisu metadanych najczęściej wykorzystywany w bibliotekach cyfrowych, składa się z 15 elementów zwanych atrybutami. Niektóre z nich są powszechnie znane, ponieważ występują w innych formatach opisu bibliograficznego np. Autor, Tytuł, Opis rzeczowy, Wydawca. Część atrybutów zawiera dane techniczne, takie jak rozmiar pliku, identyfikator czy format. Natomiast pozostałe elementy przeznaczone są na informacje charakterystyczne wyłącznie dla dokumentu prezentowanego w bibliotekach cyfrowych np. prawa własności. Oto szczegółowy zestaw pól formatu Dublin Core (Dublin Core, 2009) i opis wypełniania ich w BCPW:

Tytuł (Title) – zawiera nazwę źródła pod którym jest formalnie znane.

Twórca (Creator) – jednostka odpowiedzialna za stworzenie treści źródła. Zawiera nazwy osobowe oraz korporatywne (nazwę imprezy oraz nazwę ciała zbiorowego). W BCPW hasła przejmują się w formie ustalonej w kartotece haseł wzorcowych katalogu NUKAT. W tym polu podajemy nazwę autora fotografii.

Opis rzeczowy (Subject) – na ogół zawiera słowa kluczowe, hasła przedmiotowe (dopuszczane są też symbole Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej opisującej treść źródła).

Opis (Description) – ten element może zawierać swobodny tekst określający zawartość dokumentu, może to być m. in. abstrakt, spis treści, informacja o ilustracjach i wydaniu. W przypadku biblioteki cyfrowej PW w tym polu umieszczamy na ogół dane historyczne, daty budowy obiektu, informacje o autorze obiektu czyli architektach i inne.

Wydawca (Publisher) – jednostka odpowiedzialna za udostępnienie źródła.

Współtwórca (Contributor) – jednostka odpowiedzialna za współtworzenie źródła. Podobnie jak w atrybucie **Twórca (Creator)** hasła przejmujemy w formie ustalonej w kartotece haseł wzorcowych katalogu NUKAT. W ten atrybut wpisujemy nazwy zakładów fotograficznych, drukarzy, autorów dokumentów towarzyszących, redaktorów, twórców kolekcji itp.

Data (Date) – Data opublikowania źródła. Ten element formatu zawiera datę wykonania oryginału (w tym przypadku fotografii). Najczęściej jest to data z negatywu. Datę odbitki, którą posiadamy w zbiorach podajemy w polu **Opis (Description)**.

Typ źródła (Type) – określenie kategorii treści źródła.

Format (Format) – zawiera nazwę formatu w jakim zapisano cyfrową postać źródła (w przypadku dLibry program sam rozpoznaje format i wypełnia automatycznie pole).

Identyfikator źródła (Identifier) – identyfikator zasobu cyfrowego. Najczęściej zawiera adres URL. W przypadku bibliotek cyfrowych dLibry jest to unikalny dla każdego dokumentu adres URL.

Źródło (Source) – odesłanie do źródła z którego pochodzi cyfrowa postać dokumentu. W naszym przypadku jest to odesłanie do opisu bibliograficznego w katalogu lokalnym Aleph, który jest wierną kopią rekordu nukatowskiego.

Język (Language) – język treści źródła. W zasadzie nie stosujemy tego pola, ponieważ na naszych fotografiach nie ma tekstu.

Relacja lub Powiązania (Relation) – odesłanie do źródła pozostającego w relacji z opisywanym w

BC. Ten element zawiera nazwy serii lub podkolekcji w jakich zestawiamy nasze fotografie. Np. Fotografia polska przed 1939 r.

Zakres, miejsce i czas (Coverage) – zasięg treści źródła .

Prawa własności (Rights) – informacja o prawach własności do źródła. Ten atrybut jest bardzo ważny w przypadku bibliotek cyfrowych. Określa status prawny dokumentu. W przypadku naszej BC zdarza się, że oprócz BGPW lub Muzeum PW prawa zachowuje spadkobierca.

Najtrudniejszym elementem opisu bibliograficznego dokumentu ikonograficznego jest strefa tytułu. Dane do tego pola powinno się podawać w formie występującej na dokumencie. Może to być tekst umieszczony przez autora na awersie, na rewersie, na oryginalnej oprawie, opakowaniu dokumentu. Dopuszcza się tekst napisany odręcznie przez autora oraz uzyskany np. z negatywu. Jeżeli nie mamy takich danych szukamy napisów dokonanych przez kolejnych właścicieli. Często zawierają one opisy osób i obiektów lub miejsc przedstawionych na fotografii. Tytułów szukamy też na dokumentach towarzyszących lub innych egzemplarzach, jeżeli takie istnieją. W dalszej kolejności zaglądamy do literatury specjalistycznej m. in. katalogów, bibliografii, słowników biograficznych, encyklopedii, Internetu. W przypadku kolekcji fotografii H. Poddębskiego tytuł określamy na podstawie obrazu utrwalonego na fotografii. Jeżeli zachodzi taka potrzeba każdy tytuł uzupełniamy o nazwę geograficzną. Nie dodajemy określenia typu dokumentu oraz nie stosujemy nawiasów kwadratowych. Inaczej wygląda sytuacja w katalogu NUKAT. W przypadku fotografii Henryka Poddębskiego, na których nie ma żadnego tekstu, każda informacja zawarta w polach opisu bibliograficznego jest ujęta w nawiasy kwadratowe i uzupełniona o uwagi w polach typu 5XX. W bibliotece cyfrowej atrybut Źródło (Source) odsyła użytkownika do opisu w Formacie MARC21 w katalogu NUKAT. Z tego to powodu możemy pozwolić sobie na takie odstępstwo od ogólnie przyjętych zasad. Wychodzimy z założenia, że opis dokumentu w bibliotece cyfrowej powinien być przyjazny dla użytkownika. Duża ilość nawiasów kwadratowych nie sprzyja takiemu wrażeniu, a nawet jest wręcz dla większości użytkowników niezrozumiała. Czasami w strefie tytułu występują cztery nawiasy np.:

245 \a[Katedra Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Sandomierzu] \h [Dokument ikonograficzny] : \b [wnętrze] / \c [Henryk Poddębski].

http://gate.bg.pw.edu.pl/F?func=direct&l_base=wtu01&doc_number=000169977

Użytkownika Bibliotek Cyfrowych, którym jest głównie internauta, nie interesują przepisy katalogowania przyjęte w bibliotekach. Opis ocenia na zasadzie przydatności informacji zawartych w rekordzie bibliograficznym. Stąd większą wagę przywiązujemy do wiarygodności informacji (identyfikacji wszystkich elementów opisu, jak: autor, tytuł, rok wydania, dane o obiekcie) umieszczonych w opisie bibliograficznym niż do wymogów formalnych typu ilość i rodzaj nawiasów w poszczególnych polach.

Opracowanie rzeczowe dokumentów ikonograficznych

Kolejny problem to opracowanie rzeczowe fotografii. Istnieje małe prawdopodobieństwo, aby użytkownik poszukiwał fotografii wg tytułu, sformułowanego przez osobę katalogującą. W związku z tym, atrybut **temat i słowa kluczowe** jest w przypadku dokumentu ikonograficznego, najważniejszym elementem opisu.

Ponieważ dokument ikonograficzny nie posiada tekstu przeszukiwalnego staramy się w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej wpisywać w ten atrybut jak najwięcej fraz. W przypadku książek każde słowo z tekstu może wejść do słownika. Natomiast dokument ikonograficzny wymaga innej formy odtworzenia jego treści. Uznaliśmy, że swobodne słowa kluczowe najlepiej opisują zawartość fotografii. Na opracowanie rzeczowe w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej składa się: klasyfikacja wg symboli UKD, słowa kluczowe oraz kod ustawienia dokumentu na półce. W bibliotece cyfrowej do określenia tematu dokumentu używamy wyłącznie słów kluczowych. Przejmujemy hasła z kartoteki haseł wzorcowych tworzonych w

BGPW, ale dopuszczamy też pewną dowolność. Nasza kartoteka słów kluczowych budowana jest zgodnie z metodyką budowy tezaurusów, ale wykorzystaliśmy z niej tylko metodę tworzenia jednostek leksykalnych. Słowa kluczowe posiadają formę rzeczowników i najczęściej są to terminy używane w literaturze fachowej. Jeśli to możliwe zachowujemy naturalny szyk wyrazów. Na pierwszym miejscu znajduje się rzeczownik w mianowniku a następnie przymiotniki, rzeczowniki, imiesłowy, liczebniki lub wyrażenia przyimkowe określające ten rzeczownik. Bywają wyjątki od tej reguły i czasem rezygnujemy z szyku naturalnego. Część haseł, które nie wchodzą w skład naszej kartoteki haseł wzorcowych BGPW dobierana jest w taki sposób aby nie odbiegała leksykalnie od pozostałych. Zawsze jednak są to słowa, które najlepiej opisują zawartość fotografii. W Bibliotece Cyfrowej w opisach dokumentów ikonograficznych stosujemy na ogół kilkanaście słów kluczowych. Inaczej jest w naszym katalogu lokalnym, który zawiera kopie rekordu z katalogu NUKAT. Tam każde słowo kluczowe, wprowadzone do kartoteki wzorcowej posiada swój odpowiednik w postaci symbolu UKD. Takie powiązanie wymusza pewne ograniczenia, których nie mamy w Bibliotece Cyfrowej, ponieważ opracowujemy tematycznie dokumenty tylko poprzez słowa kluczowe. Nie stosujemy żadnych ograniczeń ilościowych. Uważamy, że im więcej słów kluczowych tym łatwiejsze będzie zidentyfikowanie poszukiwanego dokumentu. Ponadto oprogramowanie dLibra posiada bardzo pomocne narzędzie jakim jest możliwość tworzenia słownika synonimów. W przypadku BCPW uzupełnia on indeksy o tzw. formy odrzucone haseł, które w tradycyjnych, kartkowych katalogach pełniły rolę tzw. odsyłaczy „zob.”. W kartotekach wzorcowych tworzonych w formacie MARC21 są to warianty haseł, które umieszcza się w polach 4XX. Potocznie określa się je jako Tropy. Oto przykład:

Hasło główne: Politechnika Warszawska

Słownik synonimów: PW, Warsaw University of Technology, Państwowa Wyższa Szkoła Techniczna, Warszawski Instytut Politechniczny im. Mikołaja II.

Opisy fotografii w Europeanie

Zastanawiając się nad standardem opisu fotografii w bibliotekach cyfrowych nie można nie wspomnieć o Europeanie, sztandarowej inicjatywie Komisji Europejskiej zainicjowanej w ramach programu ‘i2010: biblioteki cyfrowe’ i realizowanej w projekcie EDLnet.

Prototyp Europeany działa od grudnia 2008 r. Ujednoczenie metadanych opisowych, tradycyjnie inaczej traktowanych w bibliotekach, muzeach i archiwach było jednym z głównych problemów jakie musieli rozwiązać twórcy Europeany. Metadane opisowe zdecydowano się potraktować jako metadane wyszukiwawcze. Wykorzystywany format to Dublin Core z pewnymi modyfikacjami. Dodano nowe elementy, takie jak: Tag użytkownika (tagi publiczne tworzone przez zarejestrowanych użytkowników), Unstored (rodzaj kosza na przydatne informacje, niepasujące do innych pól), Obiekt (do użytku wewnętrznego) oraz kwalifikatory relacji: IsShownBy (link URI do obiektu cyfrowego) IsShownAt (prezentacja kontekstowa obiektu, w macierzystej bibliotece cyfrowej). Opracowano też specyfikację jak odwzorować informację z opisów katalogowych digitalizowanych obiektów na właściwe dla Europeany metadane (określone w dokumencie „Specification for the Metadata Elements for the Europeana Prototype” (Specification, 2008). Proponowane jest zachowanie wszystkich atrybutów XML, które zawierał pierwotny opis, bez zmian. Rekomenduje się używanie wszędzie tam, gdzie jest to możliwe atrybutu xml:lang, określającego język w którym zapisane są metadane. Natomiast element dc:language określa język w jakim zapisany jest sam obiekt (dokument). Każdy opis musi zawierać 5 pól obowiązkowych: datę powstania dokumentu oryginalnego, link do obiektu cyfrowego, nazwę instytucji przechowującej oryginał, tytuł oraz typ obiektu (tekst, obraz, obraz ruchomy, dźwięk). Wśród innych pól zalecane jest szczególnie podanie języka, również w przypadku dokumentów typu obraz, jeśli tylko zawierają jakiś tekst (plakat, poster). W przypadku fotografii, absolutnie pozbawionych wszelkich zapisków, pieczętek, ten atrybut jest ignorowany. Pola, według których użytkownik może wyszukiwać to: tytuł, twórca, data, temat (słowa kluczowe). Należy pamiętać, że Europeana nie przechowuje obiektów cyfrowych, pokazuje ich skrótowy na ogół opis, link do obiektu

cyfrowego, ewentualnie miniaturkę obiektu i odesłanie do opisu w bibliotece macierzystej obiektu. Przykładowy opis fotografii (Tramwaj w warszawskim getcie) w Europeanie zawiera 7 atrybutów.

Tramway dans le Ghetto de Varsovie

Twórcza: Heydecker Joe ,

Opis: photographie (technique),

Institution: Culture.fr/collections

Język: fr

Źródło: Allemagne, Berlin, BPK

Prawa: Diffusion uniquement sur le territoire français. (C) BPK, Berlin, Dist RMN - Joe Heydecker

Mniej

Temat: TRAMWAY DANS LE GHETTO DE VARSOVIE PHOTOGRAPHIES ALLEMAGNE BERLIN BPK CHEMIN DE FER 20EME SIECLE XXEME SIECLE XXE SIECLE DAVID ETOILE ETOILE JAUNE DEUXIEME GUERRE MONDIALE 2EME GUERRE MONDIALE GUERRE 1939 1945 COURANT DE Pensee PHOTO VIE INTELLECTUELLE ET SCIENTIFIQUE THEMATIQUE TRANSPORT FERROVIAIRE PHOTOGRAPHIE TECHNIQUE GUERRE EPOQUE CONTEMPORAINE ETOILE DE DAVID SIECLE TRANSPORT EN COMMUN SYMBOLE RELIGIEUX TRANSPORT FUNICULAIRE GENRE ICONOGRAPHIQUE DESCRIPTION ICONOGRAPHIQUE TRANSPORT PAR CABLE TRAMWAY SCENE DESCRIPTION ICONOGRAPHIQUE EVENEMENT POLITIQUE RELIGION HEYDECKER JOE POLITIQUE 20E SIECLE THEORIE COURANT DE Pensee TECHNIQUE TECHNIQUE EVENEMENT ANTISEMITISME SCENE DE RUE PERIODE CONTEMPORAINE SECONDE GUERRE MONDIALE TRAIN GHETTO EVENEMENT MILITAIRE RACISME

Date: 0

II. 2 Opis fotografii "Tramway dans le Ghetto de Varsovie" w Europeanie

<http://www.europeana.eu/portal/full-doc.html?query=varsovie&start=42&startPage=37&uri=http://www.europeana.eu/resolve/record/03903/29837FD87BE8FE9BFFB98301EC7B70385F0E34DB&view=table&pageId=bd#>

Zwraca uwagę znaczna liczba słów kluczowych, co jednak nie jest wcale regułą dla obiektów w Europeanie.

Opis oryginalny (źródła w jednostce macierzystej), oprócz danych typu sygnatura zawiera jeszcze informację o prawach autorskich. Słowa kluczowe to: antisémitisme, étoile de David, ghetto, scène de rue, Seconde Guerre mondiale, tramway, transport en commun

Cote cliché :	07-523493
N° d'inventaire :	Fonds : Photographies
Titre :	Tramway dans le Ghetto de Varsovie
Auteur :	Heydecker Joe
Droits d'auteur :	(C) Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz
Crédit photographique :	Diffusion uniquement sur le territoire français. (C) BPK, Berlin, Dist RMN
/ Joe Heydecker	
Période :	20e siècle
Technique/Matière :	photographie (technique)
Localisation :	Allemagne, Berlin, BPK
Mots-clés :	<u>antisémitisme</u> . <u>étoile de David</u> . <u>ghetto</u> . <u>scène de rue</u> . <u>Seconde Guerre mondiale</u> . <u>tramway</u> . <u>transport en commun</u>

II. 3 Opis fotografii "Tramway dans le Ghetto de Varsovie" w La Réunion des musées nationaux (Rmn)

<http://www.photo.rmn.fr/cf/hm/CPicZ.aspx?E=2C6NU0CW9CGO>

W opisie tej fotografii może dziwić polskiego czytelnika brak danych w polu data (w Europeanie) i bardzo uogólniona data - XX wiek - w opisie oryginalnym. Zerowe pole 'data' w Europeanie wynika być może z warunków konwersji, dopuszczających tylko określony format danych wejściowych. Warto wspomnieć, że dokumencie "Specification for the Metadata Elements for the Europeana Prototype" określono zawartość pola 'Data' jako datę utworzenia obiektu oryginalnego (analogowego lub 'digital born'), nie datę digitalizacji obiektu.

Wśród licznych słów kluczowych kolejnego atrybutu „Opis rzeczowy” (Subject), opisujących „Tramway dans le Ghetto de Varsovie” brak jest określeń, nierozdzielnie związanych z ważnym okresem historycznym i samym wydarzeniem utrwalonym na zdjęciu, brak fraz, takich, jak: faszyzm, nazizm, hitleryzm, okupacja niemiecka w Polsce, prześladowania Żydów. Przykład ten pokazuje, że mimo licznych słów kluczowych, opis nie zawsze dostarcza przeciętnemu użytkownikowi trafiającemu do biblioteki cyfrowej z Internetu, pełną informację o obiekcie.

Problem ujednoczenia formatu opisu (przynajmniej w części – pól obowiązkowych), charakterystyczny jest nie tylko dla fotografii, ale wszystkich obiektów cyfrowych, które mogłyby być udostępniane poprzez Europeana.

Celem Europeany jest stworzenie dostępu do wielojęzycznego i wielokulturowego dziedzictwa Europy i zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń. Niezbędne jest do osiągnięcia tego celu ujednoczenie standardów dla wszystkich instytucji kultury, - bibliotek, archiwów, muzeów. Każda instytucja kultury posiadająca zbiory cyfrowe może się stać partnerem Europeany pod warunkiem spełnienia pewnych wymogów technicznych. Taką możliwość mają też polskie biblioteki, archiwa i muzea. Powraca tu problem postawiony na początku artykułu: sens opracowania ujednoczonego standardu do opisu fotografii dla wszystkich instytucji pamięci.

Nowe wyzwania przed bibliotekarzami

Szeregu trudności na jakie natrafiają biblioteki przy opracowywaniu formalnym i rzeczowym dokumentów ikonograficznych nie zmienia przepisy katalogowania, które nie poświęcają zbyt dużo miejsca na przypadki trudne i niejednoznaczne, których jest zdecydowanie więcej niż w przypadku książek. Brak danych zawsze będzie stwarzał możliwość błędnej interpretacji warstwy wizualnej dokumentu ikonograficznego. Trzeba przyjąć, że kataloger będzie potrzebował pomocy specjalisty dziedzinowego np. historyka sztuki. Prawidłowe zidentyfikowanie obiektu występującego na fotografii bywa czasami bardzo trudne i czasochłonne - zdarza się, że zbieranie danych do opisu bibliograficznego trwa tygodniami. Bibliotekarz katalogujący czy redaktor biblioteki cyfrowej musi być też otwarty na pomoc z zewnątrz, na współudział np. ze strony społeczności sieciowych. Możliwość taką zapewniają rozwiązania Web 2.0, aczkolwiek wydaje się, na podstawie dotychczasowych doświadczeń polskich bibliotek cyfrowych, że nie należy przeceniać ich wkładu. Nie ma wątpliwości, że zaopatrywanie opisu bibliograficznego w dużą ilość słów kluczowych jest potrzebne. Pozostaje pytanie czy potrzebne jest kontrolowane słownictwo, jakim w naszym przypadku jest tezaurus. Może rozwiązaniem właściwszym byłby słownik stworzony na podstawie zapytań kierowanych przez użytkowników w wyszukiwarkach bibliotek cyfrowych. Błędne formy zapytań trafiałyby np. do słownika synonimów (pomysł taki pojawił się kiedyś na Forum Biblioteki 2.0.)

Biorąc pod uwagę specyfikę bibliotek cyfrowych, do których użytkownik trafia zazwyczaj prosto z wyszukiwarki typu Google, należy zapewnić mu pełną informację o obiekcie cyfrowym, a w przypadku fotografii, których cechą charakterystyczną jest brak informacji tekstowej, musi to być bardzo szczegółowa informacja o treści obrazu. Wiąże się to z koniecznością zerwania z tradycyjnym, dogmatycznym opisem dokumentów.

W jednym rekordzie opisujemy zarówno dokument źródłowy, dokument elektroniczny jak i obiekt. Szczególnie widoczne jest to właśnie w przypadku fotografii, gdzie istotne jest dostarczenie jak najpełniejszej informacji o sfotografowanym obiekcie. Takie rozwiązanie określane jest często jako cecha właściwa bibliotekom opartym na dLibrze, jednakże nie jest ono tak naprawdę związane z oprogramowaniem, a ze specyfiką bibliotek cyfrowych, które w większości bazują na zeskanowanych dokumentach, a nie na dokumentach „digital born”. Dla użytkownika są to po prostu kopie dokumentów oryginalnych.

W czasach digitalizacji i powszechnego dostępu do informacji przez Internet punktem odniesienia musi być użytkownik i jego potrzeby, często trudne do zdefiniowania bez przeprowadzenia badań czy opracowania narzędzi, które pozwolą takie potrzeby określić. Biblioteki, a także inne instytucje

pamięci, mają przed sobą do rozwiązania zasadniczy problem: ujednoczenie standardów i jednocześnie dostosowanie ich do nowych wymogów, związanych z szerokim dostępem do zbiorów cyfrowych. W dobie łączenia zbiorów instytucji kultury i tworzenia globalnych bibliotek cyfrowych ujednoczenie standardów i agregacja danych jest głównym zadaniem. Żeby osiągnąć ten cel nie da się jednak bazować na raz określonych normach i przepisach. Standardy są potrzebne do osiągnięcia spójności i dokładności katalogu, ale zasadniczym argumentem dla stosowania standardu powinna być możliwość przeszukiwania rozproszonych baz danych oraz wzajemnego dostępu do danych przez różne instytucje. Do wypracowania dobrych rozwiązań niezbędne są też wspólne działania instytucji pamięci. Przykładem może tu być inicjatywa holenderskich bibliotek, archiwów i muzeów, które w styczniu 2009 r. podpisały wspólnie umowę o digitalizacji i dostępie do kolekcji dziedzictwa narodowego ze związkiem organizacji dysponujących prawami autorskimi. (FOBID, 2009)

Standardy muszą być stale rozwijane, dostosowywane do potrzeb użytkownika, których on sam może nawet nie być w stanie sformułować. Bibliotekarze – czy, szerzej, twórcy zbiorów cyfrowych - muszą przyjąć, że system klasyfikacji, metody opracowywania dokumentów, wypracowane na przestrzeni wieków, muszą ewoluować.

Nowym wyzwaniem będzie sieć semantyczna, wykorzystująca analizę poczynań użytkownika, uwzględniająca w klasyfikacji i wyszukiwaniu skojarzenia semantyczne. Rozwiązania tego typu już są stosowane, np. w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Gdańskiej (i przyszłej Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej), gdzie wykorzystane jest oprogramowanie JeromeDL przy użyciu zaawansowanych usług sieci semantycznej. Technologia wiedzy semantycznej, podnosząca wartość i funkcjonalność biblioteki cyfrowej, będzie jedną z możliwych odpowiedzi na potrzeby użytkowników i bibliotekarzy, którzy muszą być otwarci na nowe technologie i idee, zmieniające dotychczasowe przyzwyczajenia.

BIBLIOGRAFIA:

Książki

Betz, Elizabeth W., compiled by (1982). Graphic materials : rules for describing. Original items and historical collections. Washington: Library of Congress [on-line]; [dostęp luty 2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/rr/print/gm/GraMatWP8.pdf>

FD Z 44-077 Septembre 1997 Documentation - Catalogue de l'image fixe – Redaction de la description bibliographique. Paris: Association Francaise de Normalisation

Lenartowicz, Maria, red.(2005). Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla książki. Wersja ze zmianami redakcyjnymi Marii Lenartowicz. Warszawa: Centrum NUKAT [on-line]; [dostęp styczeń 2009]. Dostępny w World Wide Web: http://www.nukat.edu.pl/nukat/book/aneks_bib-070202b.pdf

Nahotko, Marek (2004). *Metadane.* Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego

Pietrzak, Agata, oprac. (2008). *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego : dokumenty ikonograficzne : wersja 2008.* Warszawa: Biblioteka Narodowa.

Płoszajski, Grzegorz, red. (2009). *Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego.* Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej [on-line]; [dostęp luty 2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=1262>

PN-N-01152-4: 2008 (b.d.) *Opis bibliograficzny – Dokumenty ikonograficzne* (nieopublikowana).

Sanetra, Krystyna (2003). *Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego*. Warszawa: SBP.

Sanetra, Krystyna (b.d.). *Format Marc21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego* (nieopublikowana)

Artykuły w prac. zbiorowych

Chojnacki, Piotr, Morawski, Radosław (2008). Digitalizacja i opracowanie fotografii z zasobu IPN w systemie ZEUS. W: *Konferencja naukowa „Fotografia w nowoczesnym archiwum”*. Warszawa: IPN

Górny, Mirosław, Skutecki, Jakub (2005). *Problemy udostępniania zbiorów ikonograficznych w bibliotekach cyfrowych*. W: e-publicacje Instytutu IniB UJ [on-line], Nr 1; [dostęp styczeń 2009] Dostępny w World Wide Web: http://www.inib.uj.edu.pl/wyd_inib/s3_z1/gorny.pdf

Klijn, Edwin, Sesink, Laurents (2003). *SEPIA working group on descriptive models and tools*, In: *An International SEPIA Conference at the Finnish Museum of Photography* [on-line]. Helsinki. [dostęp: luty 2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/conferencePapers/Klijn.pdf>

Klijn, Edwin, De LUSENET, Yola. (2005) SEPIADES. Katalogowanie zbiorów fotograficznych. *ARCHEION*, TCVIII

Kucharska, Jolanta B., Miller, Maria, Wornbard, Małgorzata (2009). Różne aspekty opisu dokumentów ikonograficznych w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej na przykładzie kolekcji fotografii Henryka Poddebskiego. W: *Konferencja naukowa „Polskie biblioteki cyfrowe 2008”*, Poznań: PAN

De Lusetnet, Yola (2005). Przechowywane fotografie, Doświadczenia programu SEPIA w latach 1999-2003. W: *ARCHEION*, TCVIII

Pątek, Krzysztof (2006). Doświadczenia Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w dziedzinie digitalizacji zasobu materiałów archiwalnych. W: *Referaty archiwistów* [on-line]; [dostęp luty 2009]. Dostępny w World Wide Web: http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/file/pdf/krzysztof_patek.pdf [dostęp luty 2009]

Schmidt, Kazimierz (2008). Standardy tak, ale jakie i czy za wszelką cenę? W: *Konferencja naukowa „Fotografia w nowoczesnym archiwum”*, Warszawa: IPN

Ślaska, Katarzyna (2009). Europeana i polityczne zamierzenia Biblioteki Narodowej w zakresie digitalizacji. W: *XIII Konferencja z cyklu Digitalizacja „Od digitalizacji zaawansowanej do dojrzałej”*, Warszawa: CPI

Wróblewska, Magdalena (2008). Obrazy miejsca – dawne fotografie Warszawy. W: *Uniwersytet Warszawski. Pismo uczelni*, Warszawa, marzec, s. 28-30

Witryny

Anglo-American Cataloguing Rules [on-line]; [dostęp 18 września 2006]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.aacr2.org>

Dublin Core [on-line]; [dostęp styczeń 2009]. Dostępny w World Wide Web:

<http://dublincore.org/documents/1999/07/02/dces/>

Encoded Archival Description [on-line]; [dostęp styczeń 2009]. Dostępny w World Wide Web:
<http://www.loc.gov/ead/ead.html>

FOBID Netherland Library Forum [on-line]; [dostęp luty 2009] Dostępny w World Wide
<http://www.nukat.pl> <http://sitegenerator.bibliotheek.nl/fobid/overig29/overig50.asp>

Forum Biblioteka 2.0, *Tezaurus dla bibliotek cyfrowych; Hasła formalne, przedmiotowe, rzeczowe*
[on-line] [dostęp listopad 2008]. Dostępny w World Wide Web:
. <http://forum.biblioteka20.pl/>

ISAD(G): *General International Standard Archival Description. Second Ed. Committee on Descriptive Standards Stockholm, Sweden, 19-22 September 1999* [on-line]; [dostęp styczeń 2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.agad.archiwa.gov.pl/isad/ISADv2PL.pdf>

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów i2010: Biblioteki Cyfrowe COM (2005) 465 wersja ostateczna Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 30 września 2005 [on-line]; [dostęp 29 stycznia 2009]. Dostępny w World Wide Web:
http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/communication/pl_comm_digital_libraries.pdf

Marc Standards [on-line]; [dostęp styczeń 2009]. Dostępny w World Wide Web:
<http://www.loc.gov/marc/>

Narodowe Archiwum Cyfrowe [on-line]; [dostęp grudzień 2008]. Dostępny w World Wide Web:
<http://www.nac.gov.pl/cms/main.php?did=2>

SEPIA Safeguarding European Photographic Images for Access [on-line]; [dostęp grudzień 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/>

Specification for the Metadata Elements for the Europeana Prototype V 2.0, 28/08/2008 [on-line]; [dostęp styczeń 2009]. Dostępny w World Wide Web:
http://dev.europeana.eu/public_documents/Specification_for_metadata_documents_in_the_Europeana_prototype.pdf

Wikipedia, wolna encyklopedia [on-line]; [dostęp styczeń 2009] Dostępny w World Wide Web
<http://pl.wikipedia.org/wiki/Metadane>